

HAKİKAT ÖTESİ ÇAĞDA SOSYAL MEDYA HABERLERİ: DOĞRULAMA PLATFORMLARI ÜZERİNDEN BİR İNCELEME

Mustafa ÇÖLLÜOĞLU*

ÖZ

Hakiki olanla olmayan arasındaki farkın kaybolmaya başladığı bugünlerde, tartışılan kavramlardan biri de hakikat ötesidir (post truth). İçinde yaşadığımız çağ kimilerine göre hakikat ötesi çağdır.

Her tür haber, bilgi ve verinin sosyal medya etkisiyle çok hızlı bir şekilde yayılabildiği bugünlerde dezenformasyon, misenformasyon ve hakikat ötesi kavramları nesnel gerçekliğin kavranmasının önünde önemli birer engel olarak durmaktadır. Tam bu noktada internet tabanlı medya dolayısıyla sosyal medya mecralarında çıkan haberlerin doğruluğu ya da doğrulanabilirliği önem kazanmaktadır. Türkiye’de 2009 yılı itibariyle kurulmaya başlayan doğruluk platformları, internette dolaşan haberlerin/bilgilerin doğruluğunun araştırılabileceği önemli yapılarıdır.

Çalışmada pandemi döneminde Türkiye’de sosyal medya mecralarında Koronavirüsle ilgili çıkan haberler teyit.org ve dogrula.org siteleri üzerinden incelemeye alınmış ve gerçeklikleri ortaya konulmuştur. Doğrulama platformları üzerinden elde edilen sayısal veriler nicel içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Bunun sonucunda yapılan haberlerin ve yayılan bilgilerin kritik olduğu kriz döneminde, sosyal medya mecraları üzerinden yayılan haberlerin neredeyse tamamına yakınının gerçeği yansıtmadığı sonucu ortaya çıkmıştır. Araştırma sonucu çalışmanın hipotezinde ortaya konulan; sosyal medya kaynaklı haberlerin herhangi bir denetime tabi tutulmadan yayılıyor olması, bu mecralarda dolaşan haberlerin teyide muhtaç haberler kategorisinde değerlendirilmesi düşüncesini destekler niteliktedir. Günümüzde yeni medya mecraları ile yayılan haberlerin gerçekliklerinin tartışma konusu olması bu çalışmanın ortaya çıkmasına vesile olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Hakikat Ötesi, Yeni Medya, Değişen Habercilik, Doğrulama Platformları, Teyit-Doğrula.

SOCIAL MEDIA NEWS IN POST TRUTH ERA: A REVIEW ON FACT-CHECKING PLATFORMS

ABSTRACT

Nowadays, when the difference between what is real and what is not is beginning to fade, one of the concepts being discussed is post truth. According to some, the age we live in is also the age of post-truth.

Nowadays, when all kinds of news, information and data can spread very quickly through social media, the concepts of disinformation, misinformation and post-truth stand as important obstacles to the comprehension of objective reality. At this point, the accuracy or verifiability of the news on internet-based media and therefore social media channels gains importance. Fact-checking platforms, which started to be established in Turkey in

ATIF: Çöllüoğlu, M. (2023). “Hakikat Ötesi Çağda Sosyal Medya Haberleri: Doğrulama Platformları Üzerinden Bir İnceleme”. Simetrik İletişim Araştırmaları Dergisi. 3 (2): 97-122.

2009, are important structures where the accuracy of news/information circulating on the internet can be investigated.

In this study, news about the Coronavirus on social media channels in Turkey during the pandemic period were analyzed through the websites teyit.org and dogrula.org and their authenticity was revealed. The numerical data obtained through Fact-checking platforms were analyzed with quantitative content analysis management. As a result, it was concluded that almost all of the news disseminated through social media channels did not reflect the truth during the crisis period when the news and information disseminated were critical. The result of the research supports the hypothesis of the study that the news from social media is spread without any control, and that the news circulating on these channels should be evaluated in the category of news in need of confirmation. Today, the fact that the reality of the news disseminated through new media channels is a matter of debate has led to the emergence of this study.

Keywords: Post Truth, New Media, Changing Journalism, Fact-Checking Platforms, Teyit-Dogrula.

Giriş

Teknolojinin hızla geliştiği ve insanların gelişime ayak uydurmaya çalıştığı bu dönemde yeni kavramların ortaya çıktığı görülmektedir. Teknolojik gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan bu kavramlardan biri de hakikat ötesidir (post truth). Nesnel gerçekliğin duygu ve düşüncelerden daha geri kaldığı durumları tanımlamak için kullanılan bu kavram (Rupert, 2017), bugünü tanımlamak için de kullanılan kavramlar arasına girmiştir.

Alvin Toffler'ın "Üçüncü Dalga" adlı kitabında (2008) tanımladığı gibi; üçüncü dalga ile sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçilmiştir. Toffler bu durumu birçok farklı kelime ile ifade etmiştir. Bunlar; "süper-sanayi toplumu", "bilgi çağı", "uzay çağı", "elektronik çağ", "teknolojik çağ" şeklindedir. Bu kavramlara ek olarak Castells içinde yaşanılan dönemi toplum açısından ele alıp "ağ toplumu" olarak tanımlamıştır. Diğer tanımlamalar göz önüne alındığında "dijital çağ", "internet çağı" ve "hakikat ötesi çağ" (post truth çağ) önde gelen tanımlamalar arasında yerini almıştır. Araştırma başlığında bu yeni dönem hakikat ötesi olarak adlandırılmış ve bu şekilde ele alınmıştır.

İnternet teknolojisinin ortaya çıkması ve beraberinde gelişen web 2.0 teknolojisiyle interaktivitenin yaygınlaşması birçok değişikliğin ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. 4. kuvvet olarak adlandırılan geleneksel medya mecralarının (gazete, radyo, televizyon), web 2.0 teknolojisiyle birlikte bu gücünü internet tabanlı teknolojilere kaptırdığını belirtmek yanlış olmayacaktır (Bazı kaynaklarda 5. güç olarak da tanımlanmıştır).

İçinde bulunulan hakikat ötesi çağda 5.güç; yasama, yürütme, yargı ve konvansiyonel kitle iletişim araçlarının, bir başka deyişle profesyonel medyanın bir parçası olmayan fakat kamusal alandan etkili olan gruplara gönderme yaparak, yeni iletişim teknolojisini kullanan ve medya tarafından denetlenmeyen gazetecilerin oluşturduğu bir gazetecilik olarak tanımlanmıştır (Ward ve Wasserman, 2010: 281). İnternet teknolojisiyle, basılı kültürden çevrimiçi kültüre geçilmiş ve bu çevrimiçi kültür; medyayı kontrol eden ya da denetleyen, farklı içerikler sunan ve alternatif gazetecilik biçimlerin üretilmesini sağlayan 5.güç interneti hem güçlendirmiş hem de globalleştirmiştir (Ward ve Wasserman, 2010: 281-282).

Ward ve Wasserman'ın belirttiği gibi geleneksel mecraların elinde bulundurduğu gücün büyük bir kısmını kendisinde toplayan ya da geleneksel mecralar kadar önemli hale gelen internet tabanlı teknolojiler ve beraberinde getirdikleri, habercilik açısından da bazı değişiklikleri beraberinde getirmiştir. 1990'lı yıllarda ilk olarak ABD'de kullanılmaya başlayan yurttaş gazeteciliği kavramı, bu yeni güçle birlikte daha önemli hale gelmiştir.

Alankuş'un (2008:14) tanımında yurttaş gazeteciliği; ana akım medya kuruluşlarının aşırı ticarileşmesi sonucunda gazetecilerin asli görevi olan kamu yararını gözetmekten

uzaklaşması ve ortaya çıkan güven sorununu aşmaya yönelik olarak yapılan gazetecilik faaliyetleri şeklinde yer almıştır. Ward ve Wasserman'ın belirttiği gibi internet (sosyal medya), habercilik konusunda alternatif bir ortam oluşturması bakımından önemli hale gelmiştir.

Bu alternatif ortamlarla birlikte çıkan tartışma ise internet tabanlı mecralarla yayılan haberlerin doğruluğu ve güvenilirliği tartışmasıdır. Geleneksel mecralar için tartışılan medya okuryazarlığı konusu sosyal mecralar için de tartışılmaya başlanmıştır.

Çalışma, bütün bu tartışmaların ışığında hakikat ötesi çağ olarak adlandırılan bu dönemde, sosyal medya mecraları vasıtasıyla yayılan Koronavirüs (Covid 19) haberlerinin doğruluk platformları özelinde araştırılması üzerine olmuştur.

Öncelikle hakikat ötesi kavramına değinilmiş, devamında hakikat ötesiyle birlikte anılan misenformasyon, dezenformasyon ve infodemi kavramları ele alınmıştır. Sonraki başlıkta hakikat ötesinin yeni medya ile ilişkisine değinilmiştir. Ardından değişen habercilik başlığı altında geleneksel medya haberciliği ve sosyal medya haberciliği irdelenmiş ve farkları ortaya konulmuştur. Araştırma kısmından önce ise, doğrulama platformları başlığı altında, bu mecraların dünyadaki ve Türkiye'deki yeri mercek altına alınmıştır.

Araştırma kısmında gelindiğinde, Türkiye'de ilk Koronavirüs vakasının görüldüğü 11 Mart 2020 ile 11 Mart 2022 tarihleri arasında sosyal medya mecralarında çıkan "Covid 19" haberleri teyit.org ve dogrula.org platformları üzerinden incelemeye alınmıştır. Çalışmanın amacı doğrultusunda bu haberler doğruluk ve yanlışlık yönünden arşiv taramasına (web sayfaları üzerinden) tabi tutulmuş ve bunun sonucunda ulaşılan veriler nicel içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Sonuç kısmında ise araştırma sonucunda ortaya çıkan bulgular tartışılarak, sosyal medya kaynaklı haberlerin doğruluğu ve güvenilirliğine cevap aranmıştır.

Yapılan literatür taramasında hakikat ötesi (post truth) başlığı altında birçok çalışma olmasına karşın, pandemi döneminde doğrulama platformları üzerinden sosyal medyada çıkan haberlerin doğruluğuna ilişkin olarak Türkiye'de yapılan araştırma sayısının sınırlı düzeyde olduğu görülmüştür. Ünal ve Taylan'ın 2017 yılında yapmış olduğu çalışma bu konuda ilklerden birisidir. Bu çalışma sadece teyit.org sitesi üzerinden yapılmış ve yöntem olarak nitel içerik analizi kullanılmıştır. Aynı zamanda pandemi dönemi dışında kalmaktadır. Çömlekçi'nin 2019 yılında yayınlamış olduğu çalışma yerli ve yabancı iki doğruluk platformu üzerinden yapılmıştır. Bu çalışmada doğruluk platformlarının haber inceleme yaklaşımları ele alınmış ve nitel içerik analizi yöntemi benimsenmiştir. Akyüz'ün Kasım 2020 tarihinde kabul edilen çalışmasında, infodemi kavramı üzerinden "Covid 19" döneminde dolaşıma giren sahte haberler incelenmiştir. Akyüz'ün çalışmasında 5 aylık bir süreçte nitel içerik analizi yapılmıştır. Bu konuda yapılan bir diğer çalışma, Taşdemir ve Karadeniz'in 2021 Aralık ayında yayınlamış

olduğu araştırma makalesidir. Bu çalışmada 1 yıllık bir süreç ele alınmış ve tek doğruluk platformu (teyit.org) üzerinden incelemeler yapılmıştır. Yumrutaş'ın Mart 2022 tarihinde yayınlanmış olan araştırmasında ise sadece aşı haberleri örnekleme dahil edilmiştir. 2022 yılında yapılan bir diğer çalışma Topçu ve Çaycı tarafından kaleme alınmıştır. Bu çalışma tek doğruluk platformu üzerinden ve 1 yıllık süreyi kapsayacak şekilde gerçekleştirilmiştir.

Yapılan literatür taramasında Türkiye'de yapılan benzer çalışmaların bu çalışmadan ayrılan yönleri yukarıda vurgulanmıştır. Bu çalışma; araştırma yöntemi olarak nicel içerik analizi yönteminin kullanılmış olması, örnekleme dahil edilen doğruluk platformlarının haber kategorisinde olması, örneklem sayısının birden fazla olması ve pandemi döneminin tamamını (2 yıl) kapsamı gibi özelliklerinden ötürü yapılan diğer çalışmalardan keskin çizgilerle ayrılmaktadır.

1. Hakikat Ötesi (Post Truth)

Mc Luhan'ın belirttiği gibi global bir köy haline gelen dünyada birçok şey değişmiştir. İnsanların beslenme alışkanlıklarından tutun da giyinme alışkanlıklarına kadar birçok gereksinim değişmiş ve değişmeye devam etmektedir. Değişim sadece alışkanlıklarda ya da gereksinimlerde değil kavramlarda da kendini göstermeye başlamıştır. Bu kavramlardan birisi de "hakikat" (truth) olarak ortaya çıkmıştır.

Hakikat (gerçeklik) kavramının Türkçe karşılığına kısaca değinmek gerekirse:

1. Bir durum, bir nesne veya bir nitelik olarak var olan, varlığı inkâr edilmeyen, olgu durumunda olan, hakiki. 2. Yalan olmayan, doğru olan şey, hakikat. 2. Aslına uygun nitelikler taşıyan, sahici. 4. Temel, başlıca, asıl. 5. Doğadaki gibi olan, doğayı olduğu gibi yansıtan. 6. Yapay olmayan. 7. İsim. Gerçeklik, realite. 8. Doğruluk. 9. Felsefe. Düşünülen, tasarılan, imgelenen şeylere karşıtlık olarak var olan. (TDK Türkçe Sözlük, sozluk.gov.tr) gibi karşılıklarının olduğu görülmektedir.

McIntyre, felsefede hakikat kavramının Platon'a kadar gittiğini vurgulamaktadır. Sokrates, cehaletin ya da cahilliğin eğitilebilir bir durum olduğunu söylemekle birlikte; asıl tehlikenin hakikati bildiğini düşünecek kadar kibirli olanlardan geldiğini belirtmektedir. Çünkü bu kişilerin yanlışla dayanarak hareket edecek kadar fevri olabileceği gerçeği ortaya çıkmaktadır. Hakikat tanımının bu noktada öne çıktığı söylenebilir. Bu kavrama ilişkin en ünlü tanım Aristoteles'in tanımıdır: "Olan şeye yok ya da olmayan şeye var demek yanlış, olan şeye var ve olmayan şeye yok demek doğrudur." (McIntyre, 2019: 3). Gerçek, en basit anlamıyla doğruluk, yalanın zıttı olan bir kavram olarak tanımlanmaktadır. Köktürk, gerçek ve hakikatin birbirine bağlı olan kavramlar olmasına rağmen birbirlerinin yerine kullanılmaması gerektiğine

vurgu yapmaktadır. Özdeş olmayan gerçeklik ve hakikat kavramını Köktürk şu şekilde açıklamaktadır: Gerçeklik bizatihi mevcudiyeti anlatıyorsa, hakikat bana dönük gerçekliğin veya gerçekliğin bana dönük arka planının en alt tabakadaki mevcudiyetini anlatmaktadır. Yani o en temeldeki gerçekliğin özüdür. Diğer katmanlar onun üzerine inşa edilir (Köktürk, 2020: 36). İlk olarak Amerikalı oyun yazarı Steve Tesich'in The Nation adlı dergideki yazısında (1992) değindiği "post-truth" (hakikat ötesi) kavramı, 2016 yılında Oxford sözlüğünde yılın kelimesi seçilmiştir. Aynı sözlüğün tanımına göre post truth: Duyguların ve kişisel düşüncelerin bir konu üzerinde gündemi belirlemede akılcı gerçeklerden daha fazla etkili olması durumudur. Yani kişisel durumların nesnel gerçekliklerin önüne geçmesi ve gerçekliklerin daha az görünür haline gelmesi durumudur (Rupert, 2017). "Post-truth" sözcüğünün Türkçe karşılığı ile ilgili henüz tam uzlaşma sağlanamamış olmasına rağmen, kavramın Türkçeleştirilmesi için "gerçeklik sonrası", "hakikat sonrası", "hakikat ötesi", "post gerçeklik", "gerçek aşırı", "post olgusal", "gerçek ötesi", "doğruluk sonrası" gibi ibareler kullanılmaktadır (Akt.Özkul ve ark., 2022: 259).

Alpay'ın popüler bilgilerin nesnel hakikatlerden daha fazla kabul görmesi olarak tanımladığı hakikat ötesi kavramını Taş ve arkadaşları, bir yandan kitlelerin manipülasyonu ile çoğulcu demokrasiler için tehdit oluştururken diğer yandan kendi kültürünü yaratarak bilginin tarihsel yolculuğunda sapmalar, engeller ve boşluklar yarattığını vurgulamaktadır (Akt. Yılmaz, 2021: 217). Alpay aynı zamanda bu kavramı "hakikatin önemsizleşmesi" şeklinde tanımlamaktadır (Alpay, 2021: 27).

Hakikat ötesi (post truth) hakkındaki ilk kitap Ralph Keyes tarafından 2004 yılında yazılmıştır. Keyes, ortada var olan bir yalan genellikle bir çekince, suçluluk ya da utanç duygusu uyandırmaktayken, insanların gerçekliği kurcalamaktan vazgeçerek bu duyguları ortadan kaldırdığını ifade etmektedir. Keyes, sanayi öncesi toplumlarının genelinin kırsalda ve küçük gruplar halinde yaşadığına vurgu yapmış; o toplumda herkesin birbirini tanıdığını ve yalan söylenilmesi durumunda insanları küçük düşüreceği ve utanç duygusunu doğuracağına altını çizmiştir. Bu ve benzeri durumların insanları yalan söylememeleri konusunda teşvik ettiğini vurgulamıştır. Ancak bugün, hakikat ötesi çağda yaşandığını ve bunun insanların kendi yalanlarını gizlemelerine olanak sağladığını belirtmektedir. Yazar eskisinden çok daha fazla yalan söylenmesine rağmen, yalancı olmanın kabul edilmediğini vurgulamaktadır. Bunun yerine kulağa daha yumuşak gelen kelimelerin kullanıldığını belirtmektedir (Keyes, 2004).

Keyes, hakikat ötesi kavramını yalancı olduğumuzu düşünmeden gerçeği gizlememizi sağlayan etik olmayan bir alacakaranlık kuşağı olarak tasvir etmektedir (Keyes, 2004: 22). Ayrıca Sayın'ın (Akt. Yılmaz, 2021: 217) da değindiği gibi, hakikatin yerini "hakikatsizlerin"

aldığı dünyada insanın bilgiyle ve doğruyu söylemekle olan ilişkisindeki ahlaki sorumluluğu göz ardı ettiği görülmektedir.

Köktürk ise gerçek ötesi kavramının sadece gerçeğin perdelenmesi, çarpıtılması ya da ya da algı oluşturularak yalana inandırılması yönünde yapılan tanımlamalara karşı çıkmaktadır. Ona göre, bu yapılan tanım gerçek ötesinin tanımı değil gerçek dışının tanımıdır. Söylenenlere olduğu gibi inanan ve bunları başka kaynaklardan teyit etme yoluna gitmeyenler gerçeğin ötesinde değil dışında kalmayı kendileri seçmiştir. Köktürk'e göre gerçek ötesi; algılanan gerçeği anlamsız, onun içinde ya da üzerinde inşa edilen dünyayı daha anlamlı ve değerli bulmaktır. Artık asıl gerçeklik anlamını kaybetmiş ve yerinden yurdundan sürülmüş, değersiz hale getirilmiştir. Başka bir deyişle gerçek ötesi, anlamın kasten çarpıtılması değil anlam, önem ve tercih edilebilirliğin değişmesi, yeni oluşan bu durumun bizzat gerçekliğin önüne geçmesi durumudur (Köktürk, 2020: 40-41).

Baç da kavrama Köktürk'ün bakış açısıyla yaklaşmaktadır. Baç'a göre post truth kavramı aşağıdaki gibi tanımlanabilir (Baç, 2020: 22-23):

“‘Truth’ kelimesi bir yandan felsefe ve ilahiyat bağlamlarında ‘hakikat’ anlamına gelirken, öte yandan da, özellikle önermesel bağlamlarda, ‘doğruluk’ anlamına gelmektedir. (...) O yüzden ‘post-truth’ deyiminin hem ‘hakikat-sonrası’ hem de ‘önermesel-doğruluk-sonrası’ anlamlarını karşıladığını söylememiz belki daha yerinde olacaktır. Dahası, bu tür tartışmalar çerçevesinde, bir diğer önemli felsefi kavram olan ‘gerçeklik’ (reality, veritas) kavramının hem ‘hakikat’ hem de ‘doğruluk’ kavramları ile ilintili olsa da onlardan ayrıldığını belirtmemiz gerekiyor.”

Bütün bu tanımlamaların ışığında, hakikat ötesi ister çarpıtılan gerçeklik isterse de gerçekliğin üstüne bina edilen yeni durum olarak ele alınsın, ortaya çıkan durum değişmeyecektir. İçinde bulunulan dönemin nesnel gerçekliğin bir şekilde geride kaldığı, önemsizleştiği, değerini yitirdiği bir çağ olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Özcan, uzun süredir kullanılan bu terimin, ABD Başkanı Ronald Reagan döneminde ortaya çıkan uygulamalara gönderme yaptığını belirtmektedir. Başkan Reagan'ın söylemlerinde gerçek niyetini belli etmeden hakikati gizlemeye çalışması bu yöndeki tartışmaların artmasına sebebiyet vermiştir. Bunu kanıtlayan durumlardan birisi 1986 yılında vuku bulmuştur. Reagan, o dönem İran'a silah sattığı iddialarını reddetmiş ve bu şekilde kamuoyunu ikna etmeye çalışmıştır. Ancak ortaya çıkan kanıtlar sebebiyle bir süre sonra iddiaları kabul etmek durumunda kalmıştır (Özcan, 2018: 1).

Politik mecralarda 20 yılı aşkın süredir vuku bulan bu gibi durumlar örneklerle artırılabilir. Yakın dönemde yaşanan örneklerden birisi de Donald Trump'ın 2015 seçim

kampanyasındaki söylemleri olmuştur. Trump'ın, başkan olması durumunda; "Meksika'ya duvar öreceğim", "Müslümanların ülkeye girmelerine izin vermeyeceğim" gibi söylemleri bu duruma örnek olarak verilecek açıklamalar arasındaki yerini almıştır. Bu ve benzeri söylemler gerçekliğin anlamını yitirdiği endişesini beraberinde getirmektedir (Özcan, 2018: 2).

Her şeyin değişiminin vuku bulduğu bu çağda insanlar yalanlarına haklı gerekçeler bularak, yalanlarının gerçekliğini artırmaya çalışmaktadır. Bu duruma daha önceleri siyaset arenasında, iş dünyasında ya da medya dünyasında rastlamak mümkün olsa da sıradan insanlarda bu duruma sık rastlamak pek mümkün değildi. Ancak bugünün dünyasının olanakları, yeni medya mecraları ve insanları kendilerini olduğundan farklı gösterme çabası, hakikat ötesi ifadelerin daha çok kullanılmasına sebebiyet vermektedir. Diğer insanlar arasında daha fazla ilgi görür hale gelmek amacıyla her kesimden insanda rastlanabilir bir olgu haline gelen hakikat ötesi ifadeler, insanların kendilerini iyi tanıyan yakın çevrelerinden ve sınırlı sayıda olan arkadaşlarından; internet (yeni medya) aracılığıyla kopup, daha az tanıdığı kişilerle bağlantı kurmasına ve daha geniş çevrelere ulaşmaya başlaması ile artış göstermiştir.

1.1. Dezenformasyon, Misenformasyon ve İnfodemi Kavramları

Hakikat ötesi kavramıyla beraber değerlendirilmesi gereken kavramların başında dezenformasyon, misenformasyon ve infodemi gelmektedir. Sosyal medya mecralarıyla herhangi bir denetime tabi tutulmadan dolaşan bilgiler/haberler bu kavramların ele alınmasını zorunlu kılmaktadır.

Misenformasyon (mezenformasyon), geniş manada yanlış bilgiyi ve bilgi bozukluğunu ifade etmek için kullanılmıştır (Oxford İngilizce Sözlüğü 2020). Misenformasyon, herhangi bir manipülatif amaç gütmeyen oluşturulan ya da paylaşılan yanıltıcı bilgileri adlandırmak için kullanılmaktadır (Iretton ve Posetti, 2018). Wardle ve Derakhshan (2017), misenformasyonu yanlış ancak zarar vermek amacıyla üretilmeyen bir bilgi şeklinde tanımlamaktadır. Scheufele ve Krause ise kasıtsız olarak (farkında olunmadan) paylaşılan yanlış bilgi şeklinde ifade etmektedir (2019: 116). Tanımlamaların ışığında misenformasyon, yanlış olmasının yanında herhangi bir kötü amaç (niyet) taşımayan bir bilgi olarak adlandırılabilir.

Dezenformasyon, resmî kurumlar tarafından yabancı bir güce veya medyaya, alıcının politikasını veya görüşünü etkilemek amacıyla, kasıtlı olarak yanlış bilgilerin yayılması olarak tanımlanmaktadır (Oxford İngilizce Sözlüğü, 2020). Fetzer (2004), dezenformasyonu; yanıltıcı, aldaticı ve karışıklığa neden olan yalan paylaşımlar şeklinde ele almaktadır. Marwick ve Lewis (2017), sosyal medyadaki çeşitli komplo teorilerini ve propaganda amaçlı paylaşımları dezenformasyon olarak nitelendirmektedir. Bir başka tanımda ise dezenformasyon; aldaticı

çerikler (reklamlar, fotoğraflar, sahte belgeler, sahte web siteleri) ve manipüle edilmiş haberler ve paylaşımlar şeklinde tanımlanmaktadır (Fallis, 2015).

Dünyanın içinden geçmiş olduğu Koronavirüs salgını bu kavramlara bir yenisinin daha eklenmesine sebebiyet vermiştir. İnfodemi, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) genel direktörü Dr. Tedros'un 2020 yılının şubat ayında yapmış olduğu "biz sadece bir pandemiyle değil aynı zamanda bir infodemiyle de savaşıyoruz" açıklamasıyla gündeme gelmiştir. Bu yeni kavram bilgi (information) ve salgın (pandemic) kavramlarından türetilmiştir. DSÖ, kontrolsüz bir şekilde oluşan bilgi bombardımanıyla birlikte yanlış ya da güvenilir olmayan bilgilerin de dolaşıma girdiği durumu karşılamak için bu ifadeyi kullanmıştır (Akt. Gölbaşı ve Metintaş, 2020: 127).

Eysenbach, "Infodemiology: The epidemiology of (mis) information" başlıklı makalesinde bir başka kavram olan "infodemioloji"yi ele almıştır. Burada "infodemioloji", epidemiyolojinin tanımından esinlenilerek sağlık bilgisinin ve yanlış bilginin dağılımı ve belirleyicileri ile ilgili çalışmalar olarak tanımlanmıştır (Akt. Gölbaşı ve Metintaş 2020: 127).

İnfodemi kavramı aslında hem dezenformasyon hem de mezenformasyon tanımlamalarının içerisine dahil edilebilir. Bu şekilde yayılan bilginin şüpheli olduğu ya da yanlış olduğu kesin olmakla birlikte sağlık alanındaki bir bilgi/haber olduğu konusu da kesindir. İnfodemide net olmayan durum haberin manipülatif amaçlarla yapılıp yapılmadığıdır.

Bütün bu bilgiler ışığında bahsi geçen dezenformasyon, misenformasyon ve infodemi kavramlarında kesin olan durum ya da sonuç: oluşturulan ya da yayılan bilgilerin yanlış, bir başka deyişle teyide muhtaç olduğu gerçeğidir.

1.2. Hakikat Ötesi Yeni Medya

1990'lı yıllarda başlayan teknolojik gelişmeler 2000'li yıllarda hız kazanmış ve medya mecralarında köklü değişimleri beraberinde getirmiştir. Bu değişimlerin başında internet teknolojisi gelmektedir. İnternet teknolojisinde yaşanan bu değişimler iletişim teknolojisini de etkilemiştir. "Bu yeni iletişim şeklinin adı 2.0' dır ve sağladığı kitle iletişim kanalları sosyal olduğu için de 'sosyal medya' dır. Sosyal medya aslında yeni kitle iletişim araçlarının en interaktif, en sosyal olanıdır; geri planında bilgisayar ağları olan, dili dijital olan, mesajın kaynağının interaktif olduğu ve mesajın global olarak paylaşılabilirdiği bir medyadır." (Castells, 2007: 248) Van Dijk internet teknolojisi ve sosyal medyayla ortaya çıkan bu durumu şu ifadeyle anlatmaktadır: "Tarihe baktığımızda zaman ve uzam kısıtını bu denli ortadan kaldıran başka bir kitle iletişim aracı olmamıştır." (2016: 75).

Castells'in 2.0 olarak adlandırdığı teknolojinin karşılığı olan web 2.0 teknolojisi ile insanlar pasif kullanıcı durumundan aktif kullanıcı durumuna geçmiş ve sadece içerikleri tüketen olmaktan çıkarak aynı zamanda içerik üreticisi (consumer) konumuna gelmiştir (Castells, 2013). İnsanların geleneksel mecralar aracılığıyla tecrübe edemediği bu durum yeni medya mecralarında mümkün hale gelmiştir. Ortaya çıkan bu durumun olumlu getirileri olmakla birlikte, olumsuz yanlarının da olduğu söylemek yanlış olmayacaktır.

Kullanıcıların pasif durumdan aktif konuma, bir başka deyişle içerik üreticileri haline gelmesi, ifade özgürlüğü açısından olumlu bir durum olarak görülmekle birlikte, yanlış bilginin dolaşımına da imkân sağlaması bakımından negatif sonuçları doğurabilme potansiyeline sahiptir. Alççek (2021: 195), yeni medya mecralarının belleği çarpıtma yerleri olduğunu belirtmiş ve yeni medya mecralarının hakikat ötesinin uygulama alanı olduğunu vurgulamıştır.

Keyes'in, çocukların büyüdükçe yalan söylemeye karşı olan yeteneklerinin arttığını belirtmesi gibi gelenekselden bugünkü duruma evrilen yeni medyanın bu yetenek ve kabiliyetlerinin arttığını söylemek doğru olacaktır (Alççek, 2021: 204). Alççek, insanların yüz yüze gelmek zorunda olmadığı, birbirini tanımadığı bu yeni ortamda neyin doğru neyin yanlış olduğunu ayırt etmenin imkânsız olduğuna vurgu yapmaktadır (Alççek, 2021: 203).

İnternet mecralarında bilginin ya da enformasyonun bir an önce paylaşılması dürtüsü, genellikle kulaktan dolma yanlış bilgilerin hızla yayılması sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Bu durum yeni medya mecralarında önemli bir etik ihlal olan "üretilen içeriklerin olgunlaşmadan ve doğruluğunun teyit edilmeden yayılması sorunu" gündeme getirmektedir (Bayraktutan ve Binark, 2013: 70).

Byung Chul Han, düşüncenin sessizlikle beraber olduğunu, gürültülü bir ortamda düşünme faaliyetinin gerçekleşemeyeceğini belirtirken, bugün enformasyon bombardımanının olduğu yeni medya ortamlarının gürültüye sebep olduğunu belirtmektedir. Bu durumun da hakikatin önünde engel oluşturduğunu ortaya koymaktadır (Akt. Durna, 2021: 156-157).

İnternet ortamında bireysel olarak paylaşılan yalan haberler dışında, belli grupların ya da kitlelerin menfaatleri doğrultusunda sistematik olarak yapılan paylaşımlar ya da haberler de tehlikeli olabilmektedir. Burada Henry Jenkins ve Cristian Fuchs'un görüş ve düşüncelerine değinmek gerekir. Jenkins yeni medyanın özgürleştirici ve kolaylaştırıcı etkisinden söz ederken, Fuchs (2020) bu durumun tam tersini dile getirmektedir. Fuchs'a göre, geleneksel mecralarda güç sahibi olan kitleler yeni mecralarda da güç sahibi olmaya ve istedikleri gibi manipülasyon yapmaya devam etmektedir. Yeni medya mecralarında herkes paylaşım yapabilmektedir ama kitlelere ulaşmak ancak güçlü kişilerin ya da grupların erişebileceği bir durumdur. Fuchs, bu durumun eskiden olduğu gibi büyük kuruluşların ya da iktidarın

amaçlarına hizmet etmeye devam ettiğini vurgulamaktadır. Yani geleneksel medyada ortaya çıkan hakikat ötesi durumların bugün de yeni medya mecralarında kendine yer bulmaya devam ettiği söylenebilir.

Jenkins, Fuchs'un savunmuş olduğu düşüncelerin tam tersini savunmaktadır. Fuchs'un belirttiği ana akım medya ve iktidar sahiplerinin elinde olan büyük medya kuruluşları, internet tabanlı yeni medya mecraları sayesinde kullanıcıların kontrolüne geçmiştir. 15-20 yıl önce kendi görüşlerini kitleler karşısında dile getirme fırsatı bulamayanlar, yeterli teknik imkanlara sahip olduğunda, söz sahibi olabilmekte ve kitlelere ulaşabilmektedir (Jenkins, 2016). Bu yeni durum sosyal medya mecralarının sağlamış olduğu kolaylıklar arasında yer almaktadır.

Çalışmada bu iki farklı ve zıt görüş ışığında; yeni medya mecralarında yapılan haberler, yine internet tabanlı bir mecra olan doğruluk platformları üzerinden değerlendirilecektir. Bu çalışmada doğruluk platformlarının, internet kaynaklı haberleri teyit etmede ve doğruluğunun araştırılmasında en geçerli aygıtlar olduğu kabul edilmiştir.

1.3. Değişen Habercilik

Haber kavramının Türkçe'ye Arapça'dan geldiği bilinmektedir. Haberin Türkçe karşılığına salık, duyuk gibi sözcükler önerilmişse de bu kavramlar günümüzde kabul görmemiştir. "İngilizlerin news, Fransızların information (enformasyon) kelimesiyle karşıladıkları haber, detaylı bir şekilde irdelenecek olursa, zamanında verilen, toplumun büyük bir kısmını ilgilendiren ve etkileyen, olay, fikir ve kanının anlaşılır bir şekilde dile getirilmesidir." (Yüksel ve Gürcan, 2005: 55-56).

Haber insanlığın var olduğu ilk çağlardan itibaren, insanların bilgi alma ihtiyacını karşılamak ve merak dürtülerinin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Tarihi çok eskilere gitmekle birlikte, bugün modern anlamda algılanan haber kültürü, yazılı kültürün ortaya çıkması ve yaygınlaşması (matbaanın icadı) ile mümkün olabilmiştir. Sonrasında ortaya çıkan teknolojik gelişmeler ve kitle iletişim araçları bugünkü anlamda haberin ve haberciliğin yapılmasına olanak sağlamıştır.

Tokgöz, haberciliğin bir başka deyişle gazeteciliğin köklerinin 14. yüzyıldaki burjuvazinin ticari problemlerini çözmek için kullandığı "haber mektupları" ile aristokrasi hakkında bilginin taşındığı "haber kağıtlarına" dayandığını belirtmektedir (Tokgöz, 2003: 58).

İlk süreli gazete; bir kaynağa göre 1605'te Hollanda'da ticari bir bültenden doğduğu belirtilen Niuwe Tijdingen'dir. Başka bir kaynağa göre ise, 1609'da Ausburg'da çıkan Avis Relation Oder Zeitung'dur (Tokgöz, 2003: 58). Bu bilgilerden, haberciliğin başka bir tabir ile

gazeteciliğin tam anlamıyla 1600'lü yılların başlarında ortaya çıktığını söylemek yanlış olmayacaktır.

1600'lü yıllardan günümüze kadar gelen süreçte teknolojik gelişmeler hız kesmeden devam etmiştir. Önce gazete, sonrasında radyo ve son olarak televizyon kitle iletişimi anlamında 19. ve 20. yüzyıllara damgasını vuran teknolojik gelişmeler olmuştur. Bütün bunlarla birlikte yapılan haberciliğin değeri gün geçtikçe artmıştır. Önceleri daha çok ticari bültenler şeklinde basılan ve bu amaçla kullanılan gazeteler, gün geçtikçe içerik ve biçim değiştirmiştir.

Değişen habercilik pratikleriyle birlikte haberin kendisi de değişime uğramıştır. Önceleri kamu yararı gözetilerek yapılan haber ya da yayıncılık, büyük şirketlerin medya sektörüne girmesinden sonra farklılaşmıştır. Medyanın bu denli manipülatif hale gelmesi ve üzerindeki baskının artması beraberinde farklı kavramları ortaya çıkarmıştır. Yurttaş gazeteciliği bu kavramların başında gelmektedir.

Yurttaş gazeteciliği 1990'lı yıllarla birlikte; basın özgürlüğü, egemen medya ve hak odaklı yayıncılık tartışmalarının sonucunda ortaya çıkmış bir gazetecilik türüdür. Yurttaş gazeteciliğinin önceki gazetecilik anlayışından farkı, profesyonel manada gazeteci olmayan herkesin gazetecilik yapabilme iddiasını barındırmasıdır (Alankuş, 2009: 110). Bir başka deyişle sıradan vatandaşların da haber yapabilme özgürlüğüne sahip olmasıdır.

Geleneksel medya mecralarının hâkim olduğu dönemlerde yurttaş gazeteciliği yapmak, bu mecraların yapısı düşünüldüğünde, geniş kitlelere ulaşmak uzak bir ihtimaldi. Ancak bugün gelinen noktada sosyal medya mecralarının varlığı, bunu daha kolay hale getirmektedir. “İnternette kullanıcıların haber tüketmekle yetinmeyip haber üretebileceği anlayışının kabul görmeye başlaması ve telefonların, kameraların her yerde olması bunları kullanabilen her bireyi potansiyel muhabire dönüştürmektedir. Bu gelişmeler, mesleği gazetecilik olmayan yurttaşların da birer haber kaynağı olarak gazetecilik faaliyetlerine dâhil edilmesi anlayışını ortaya çıkarmıştır.” (Işık ve Acar, 2021: 182)

Yurttaş gazeteciliğinin özgürce yapılabilmesine olanak sağlayan ve herkesin istediği paylaşımı yapmasında özgür bir ortam sağlayan sosyal medya mecraları sağladığı bu avantajlarının yanında birçok soruyu da beraberinde getirmektedir. Sosyal medya mecralarıyla yayılan haberlerin doğruluğu ya da güvenilirliği soruları bunların başında gelmektedir. Bu durumu McIntyre (2019: 10) şu şekilde özetlemektedir; “sosyal medyanın bir haber kaynağı olarak yükselişi, haber ile kanaat arasındaki çizgiyi iyice muğlaklaştırdı. İnsanlar bloglarda, alternatif yeni sitelerden ve nereden bulunduğu belli olmayan içerikleri doğru muşçasına paylaşmaya başladılar. ”Pew’in yaptığı son ankete göre, “ABD’li yetişkinlerin %62’si haberlere

sosyal medyadan, bunların da %71'i Facebook'tan ulaşım sağlıyor. Bu da ABD yetişkin nüfusu toplamının %44'ünün haberlerini artık Facebook'tan aldıkları anlamına geliyor.” (McIntyre, 2019: 10).

İnsanların haber ihtiyaçlarını sosyal medya mecralarından karşılamaya başlamasıyla birlikte habercilik anlamında birçok değişimin yaşandığını belirten McIntyre, “Denetlemede ve editörlükte yaşanan gerileyişle birlikte, hangi haberlerin güvenilir olduğunun bilinmesi nasıl mümkün olacak? sorusunu sormaktadır ve devamında sosyal medya mecralarında yapılan haberlerin güvenilirlik sorununun olduğuna vurgu yapmaktadır (McIntyre, 2019: 10). McIntyre, bu durumun kamu yararına habercilik yapılması mefhumunun yitirilmesine ve uydurma haberlerin öne çıkmasına sebebiyet verdiğini belirtmektedir.

McIntyre'nin de belirttiği gibi sosyal medya mecralarında yayılan haberlerin/ bilgilerin doğruluğu çok büyük bir sorun haline gelmektedir. Burada medya okuryazarlığı konusu önem kazanmaktadır. Henüz çok yeni olan sosyal medya mecralarının kullanılması noktasında belli bir bilinci yakalayamamışken, bu mecralarda dolaşan haberlerin doğruluğu daha muğlak hale gelmiştir. Durna, sosyal medya ortamlarında yayılan bilgilerin/haberlerin hızı ve miktarı dolayısıyla teyidinin sıradan bir kullanıcı tarafından yapılmasının mümkün olmadığını belirtmektedir. Bu eksikliği doğruluk platformlarının bir nebze karşıladığını vurgulamakla birlikte, insanların büyük bir kısmının bu platformların varlığından bihaber olduklarının altını çizmektedir (Durna, 2021: 158).

İnternette dolaşan bilgilerin/haberlerin doğruluğunun teyidi noktasında öne çıkan doğruluk platformları bu alanda önemli bir eksiği gidermektedir. Sosyal mecralarda yer alan haberleri/bilgileri belli kıstaslar çerçevesinde değerlendiren bu girişimler, kendilerini bağımsız olarak tanımlamaktadır. Dolayısıyla hakikat ötesi haberciliğin teyidi noktasında önemli bir role sahip oldukları söylemek yanlış olmayacaktır.

1.4. Doğrulama Platformları

Sosyal medya mecraları aracılığıyla yayılan haberlerin, bilgilerin doğruluğu tartışmalı bir hal almıştır. İnternet aracılığıyla yapılan haberlerin ya da yayılan bilgilerin herhangi bir denetim mekanizmasından geçmeden sunulması, paylaşılması bu sorunu pekiştirir niteliktedir. Reuters Enstitüsü'nün 2020 yılında 40 ülkede internette dolaşan haberlerin/bilgilerin güvenilirliğine ilişkin yapmış olduğu araştırmada aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır (Akt. Işık ve Acar, 2021: 187).

“Araştırmada katılımcılara internette karşılaştıkları haberlerin gerçek veya sahte olup olmadıkları konusunda endişelenip endişelenmedikleri buna önem verip vermedikleri

sorulmuş ve endişelenenlerin dünya ortalaması yüzde 56 olarak bulunmuştur. Rapora göre internette haber tüketimi söz konusu olduğunda neyin gerçek neyin sahte olduğuyla ilgili kaygı duyanların sayısı artmaktadır. İnternetteki yanlış bilgi konusunda 40 ülke arasında kaygı oranı en yüksek ülke yüzde 84 ile Brezilya iken, bu oran Hollanda'da yarı yarıya inerek yüzde 32'de kalıyor. Aynı tabloda Türkiye'de de bu konudaki endişelenenlerin oranı yüzde 62'dir.”

Araştırmaya göre Türkiye'de internet aracılığıyla yayılan haberlerin güvenilirliğine yönelik endişeler dünya ortalamasının üzerindedir. Bu durum Türkiye'de internet kaynaklı haberlerin teyide muhtaç olduğu anlamına gelmektedir.

İnternet kaynaklı haberlerin tartışmalı durumu beraberinde denetim tartışmalarını getirmektedir. Cerf'e göre, internet tabanlı mecralarda dolaşan haberlerin ya da bilgilerin bir denetim mekanizmasına tabii tutulması, sansür uygulamalarının önünü açma potansiyeli taşıması bakımından çeşitli sakıncaları barındırmaktadır (Cerf, 2017: 9). Binark'a göre ise; kamuoyunun üzerinde fikir birliği oluşturduğu konular (çocuk istismarı, nefret söylemi gibi) dışında, bu ve benzeri denetim mekanizmalarının oluşturulması çeşitli olumsuzlukların doğmasına yol açabilir (Binark, 2010).

İnternette dolaşıma çıkan haberlerin bir denetim mekanizmasına tabii olmasına yönelik tartışmalar beraberinde medya okuryazarlığı konusunu getirmektedir. Kitle iletişim araçları özelinde tartışmaya açılan medya okuryazarlığı konusu, henüz kitle iletişim araçları için bile çözülememişken, bugün geline noktada sosyal medya mecraları için tartışmaya açılmıştır. Bu tartışmaların gölgesinde doğrulama platformları ortaya çıkmıştır. Sosyal medya mecraları aracılığıyla hiçbir denetime tabii tutulmadan dolaşıma giren bilgilerin ya da haberlerin doğruluğunun saptanması fikri doğrulama platformlarının ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır.

Çömlekçi doğruluk platformlarını; kişiler, gazeteciler ya da sivil toplum örgütleri tarafından kurulan, kamuya açık kaynaklardaki içerik ve iddiaların doğruluğunu araştırma, ulaştığı sonuçları okuyucularla paylaşma ve kullanıcıları dijital ortamdaki içeriğin güvenilirliği konusunda bilgilendirme misyonu yüklenen girişimler olarak tanımlamaktadır. Ayrıca çevrimiçi haberlerin ve dedikoduların doğrulandığı platformlar olduğu yönünde de ekleme yapmaktadır (2019).

Daha çok siyasi söylemlerin ve haberlerin doğrulanmasına yönelik olarak ABD'de ortaya çıkan internet haber teyit/doğrulama platformlarının sonraki dönemde 50'den fazla ülkeye yayıldığı belirtilmektedir (Graves ve Cherubini, 2016: 6).

İnternet teyit/doğrulama platformlarının çıkış noktasına referans veren bir diğer kaynak da “hoax-busting” (palavra-avcısı) diye bilinen web sayfalarıdır. Bu web sayfalarında şaka amaçlı üretilen haberler doğrulanmıştır (Lowrey, 2015: 377).

Brandtzaeg ve Folstad’ (2017: 65) göre, doğrulama platformları kendi içerisinde 3 ayrı kategoride değerlendirilebilir. Bunlar;

- Kamusal ve politik beyanlara yönelenler (PolitiFact, CNN Reality Check gibi),
- Belirli (tematik) konulara odaklananlar (RefugeeCheck, StopFake gibi),
- Çevrimiçi söylenti ve asılsız haberlere yönelenler (Hoax-Slayer, HoaxBusters gibi)

Türkiye’de doğrulama platformu düzleminde kurulan ilk web sayfası YalanSavar.org olarak bilinmektedir. Bir grup bilim insanı ve meraklısı tarafından 2009 yılında kurulan bu platform yukarıdaki belirli konulara yönelen platformlar arasındaki yerini almıştır. 2010 yılında ODTÜ’de evrimsel biyolojiye ilgi duyan öğrenci birlikleri tarafından kurulan EvrimAgaci.org ve Harvard Üniversitesinde okuyan Türk öğrenciler tarafından kurulan bilimkazani.org bu alana giren diğer örnekler arasında yer almıştır (www.habervesaire.com).

Ortak Gelecek İçeriyoloji Derneği tarafından kurulan bir diğer doğruluk platformu ise doğrulukpayi.com’dur. Bu platform siyasi beyanatlara odaklanan birinci grubun ilk örnekleri arasında yer almaktadır. 2015 yılında köşe yazarlarını yanlışlama girişimi olarak ortaya çıkan bir diğer doğruluk platformu ise malumatfurus.org olarak ortaya çıkmıştır. Bu web sayfası da birinci grubun içine dahil edilebilir (www.habervesaire.com).

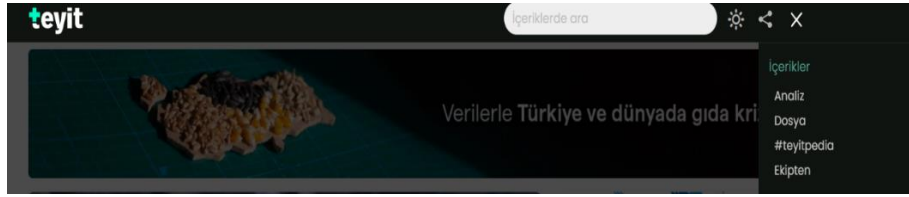
Teyit Medya Araştırmaları tarafından bağımsız bir girişim olarak kurulan teyit.org web sayfası ne yaptıklarıyla ilgili olarak kendilerini, “2016’dan beri internetteki şüpheli bilgileri inceliyor, dijital okuryazarlık ve eleştirel düşünme becerilerini geliştirmek için eğitim faaliyetleri yürütüyoruz, farklı aktörleri bir araya getirerek yanlış bilgi sorununa yönelik sürdürülebilir çözümlerin geliştirilmesine katkıda bulunuyoruz.” şeklinde tanımlamaktadır (www.teyit.org). teyit.org yukarıdaki kategorilerden üçüncüsüne dahildir. Bu oluşum çevrimiçi söylentilere ve asılsız haberlere karşı oluşturulan bir web sayfasıdır. Üçüncü kategoride yer alan bir diğer oluşum ise dogrula.com adlı web sayfasıdır. Bu web sayfası da teyit.org gibi üçüncü kategoride yer almaktadır.

teyit.org ve dogrula.org adlı doğrulama platformlarının üçüncü kategoride yer alan doğrulama platformlarından olması ve internet üzerinden yapılan haberlere odaklanması sebebiyle araştırma örneğine dahil edilmiştir.

Teyit.org

Eylül 2016 tarihinde kurulan web sayfası, “bilinen yanlışlardan, sosyal medyanın gündemine oturan şüpheli bilgilere, medyanın gündeme getirdiği iddialardan, şehir efsanelerine birçok alanda doğrulama yaparak internet kullanıcılarının doğru bilgiye ulaşmasını sağlamaya çalışmaktadır. Böylece birincil haber kaynağı olarak interneti kullanan yurttaşların ve sivil toplum örgütlerinin çevrimiçi platformlarda hangi bilginin doğru, hangisinin yanlış olduğunu öğrenmesini sağlamayı hedeflemektedir.” (teyit.org/nedir). Ayrıca Uluslararası Doğruluk Kontrol Ağı'nın (IFCN) prensiplerini kendilerine kılavuz edindiklerini belirtilmektedir.

Görsel 1

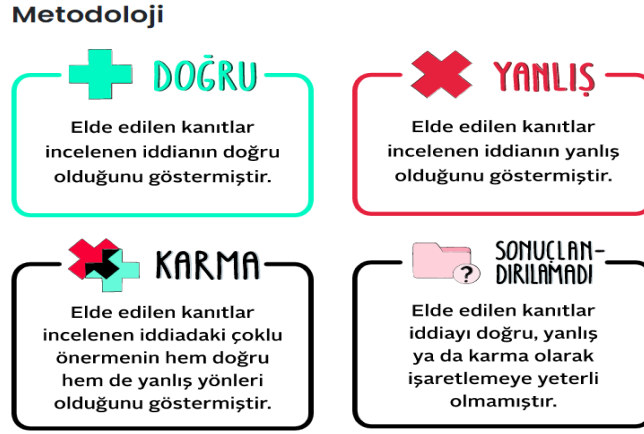

Kaynak: teyit.org web sayfası

teyit.org web sayfası incelemeye alındığında, arama motoru sekmesi ve hemen onun yanında ayrıntılara ulaşabileceğiniz bir sekme bulunmaktadır. Bu sekmenin üst kısmında (içerikler) dört farklı sekme görülmektedir (Görsel 1). Bunlar sırasıyla; analiz, dosya, teyitpedia ve ekipten sekmeleridir. İlk olarak analiz kısmında editörlerin şüpheli gördüğü bilgiler ele alınmaktadır. Bu bilgiler ele alınırken; doğru, yanlış, karma (doğru ya da yanlış olabilir) ve belirsiz olarak sonuca ulaştırılmaktadır. Dosya kısmında ise; editörlerin şüpheli bilgilerden yola çıkarak, sahte haberi anlamlandırıldığı, veriye dayanan uzun soluklu araştırmaları içeren kapsamlı çalışmalara yer verilmektedir. teyitpedia kısmında; sahte içeriği gerçeğinden ayırt etmeyi, teyitçi gibi düşünebilmeyi sağlayan yöntemler ve güncel bilgilerle ilgili araştırmalar/raporlar yer almaktadır. Ekipten kısmında ise haberler doğruluk/yanlışlık üzerinden değil, ekipte bulunan yazarların yorumları üzerinden değerlendirilmektedir. (teyit.org).

Görsel 2

Kaynak: teyit.org haber değerlendirme kriterleri

Analiz kısmında haberin doğruluğu ya da yanlışlığı dört farklı değerlendirme kriteri üzerinden ele alınmaktadır. Haberler; doğru, yanlış, karma ve sonuçlandırılmadı kriterleri üzerinden kategorize edilmektedir. Haberinin hem doğru hem de yanlış yönlerinin bulunduğu durumlar karma, elde edilen verilerin karma ya da yanlış olarak işaretlenmeye yeterli olmadığı durumlarda ise sonuçlandırılmadı ifadesi yer almaktadır.

Araştırmada teyit.org web sayfası üzerinden yapılacak olan taramada analiz başlığı altındaki “Covid 19” haberleri incelemeye alınacaktır.

1.4.1. Dogrula.org

dogrula.org adlı internet sitesi 2017 yılı itibariyle yayın hayatına başlamış ve internet üzerinde dolaşan şüpheli haberleri ve bilgilileri doğrulamayı kendisine amaç edinmiş doğrulama platformlarından birisidir.

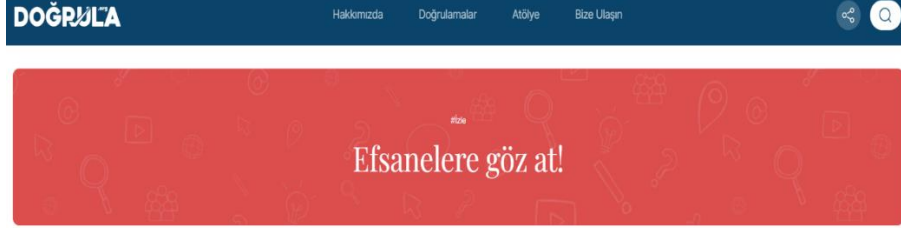
2017 ve 2019 yılları arasında farklı bir yapı ve editöryal kadroyla yayın hayatına başlayan dogrula.org, 2021 yılı şubat ayıyla birlikte Dijital Toplum Araştırmaları Derneği tarafından devralınmıştır. 2021 şubat ayı itibariyle tamamen değişen kadrosuyla hizmete devam etmektedir (dijitaltoplumarastirmalari.org).

‘bilinçli dijital toplum’ mottosunu benimseyen Dijital Toplum Araştırmaları Derneği, “Dijital kanallar aracılığıyla gerçekleşen öğrenmeyi kolaylaştırmayı ve daha kaliteli bir hale getirmeyi hedeflemektedir. Bu çerçevede, bilgi kirliliğiyle mücadeleyi artıracak ve dijital medya okuryazarlığı bilincini yaygınlaştıracak projeler üretmeyi amaçlamaktadır.” Bu

projelerden birisinin de dogrula.org adlı site olduğunu söylemek doğru olacaktır (dijitaltoplumarastirmalari.org/hakkimizda).

dogrula.org, temelsiz doğrulamaların da zamanla sektörü etkileyeceği bilinciyle hareket ettiklerini belirtmekte ve kendilerinin bu işi belli bir temele dayandırarak tarafsız bir biçimde yaptıklarının altını çizmektedir.

Görsel 3

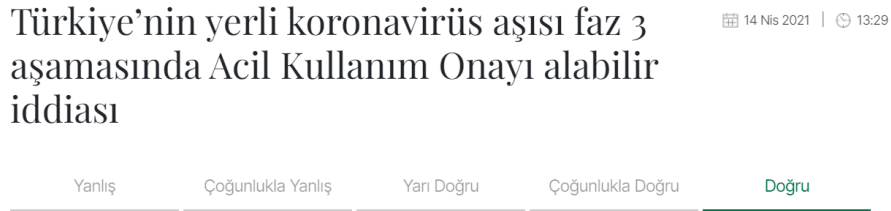

Kaynak: dogrula.org web sayfası

dogrula.org adlı doğrulama platformunun üst kısmında hakkımızda, doğrulamalar, atölye ve bize ulaşın sekmeleri yer almaktadır. Hemen bunların altında da “efsanelere göz at!” sekmesi yer almaktadır (<https://www.dogrula.org/>). Bu kısımdan YouTube’da yer alan kanala yönlendirilerek, birçok şehir efsanesi hakkında doğru bilgiler edinebilmekteyiz.

112

Görsel 4

Kaynak: dogrula.org haber değerlendirme kriterleri

Doğrulamalar sekmesinde ise gündemde yer alan iddiaların doğruluğu araştırılmakta ve 5 puan üzerinden; yanlış, çoğunlukla yanlış, yarı doğru, çoğunlukla doğru ve doğru şeklinde puanlanmaktadır.

Bahse konu olan haberin içeriğine girildiğinde sağ üst köşede haberi değerlendirmeye alan yazarın ismi ve profili görülmektedir. Onun altında haberin yayıldığı platformlar ve isimleri, bir alt da haberin kaynağı yer almaktadır. Haberi değerlendiren kişi, sonuç kısmında haberin doğruluğuyla ilgili olarak değerlendirmesini belirtmektedir. Bu değerlendirmenin alt kısmında haber dolaşımında olduğu şekliyle verilmektedir. Son olarak en alt kısımda yer alan

kanıt bölümünde; yazarın sonucu değerlendirmede hangi kaynaklardan ve verilerden yararlandığını gösteren bilgiler yer almaktadır.

2. Çalışmanın Metodolojisi

2.1. Amaç

Misenformasyon, dezenformasyon ve infodemi gibi kavramların öne çıktığı hakikat ötesi çağ olarak adlandırılan günümüzde, sosyal medya mecraları üzerinden yayılan haberlerin doğruluğunu ya da gerçekliğini ortaya koymak çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

2.2. Amaç Soru Cümleleri

Pandemi döneminde Koronavirüsle ilgili çıkan haberlerin ne kadarı gerçek?

Pandemi döneminde sosyal medya mecraları üzerinden yayılan “Covid 19” haberlerinin güvenilirliği hangi düzeydedir?

2.3. Hipotez

İnternet tabanlı özellikle de sosyal medya kaynaklı haberlerin, herhangi bir denetimden ya da geleneksel kitle iletişim araçlarındaki gibi bir kontrolden geçmeden dolaşıma çıkıyor olması, bu haberlerin birçoğunun asılsız ya da teyide muhtaç olduğunun göstermektedir. Türkiye’de pandemi döneminde sosyal medya mecralarında “Covid 19”la ilgili çıkan haberlerin de bu kapsamda olduğu söylenebilir.

2.4. Yöntem / Model

11 Mart 2020 ve 11 Mart 2022 tarihleri arasında doğrula.org ve teyit.org adlı web sayfaları üzerinden Koronavirüs ile ilgili çıkan haberler taranmıştır. Yapılan tarama sonucu ortaya çıkan veriler, nicel içerik analizine tabi tutulmuştur. İnternet taraması sonucunda ortaya çıkan nicel veriler grafikler yardımıyla çözümlenmiştir. Nicel içerik analizi bir metnin sembolik içeriğinin sayısal betimlemesini tespit etmek için objektif ve sistematik olarak sayma ve kaydetme aşamalarını içermektedir. Nicel içerik analizinde metnin içeriği hakkındaki sayısal verilere vurgu yapılmaktadır. Bununla birlikte nicel içerik analizi çözümlenen metnin içeriğini çizelge ve tablolarla analiz etmeye imkân vermektedir (Neuman, 2012: 466).

Çalışmada 11 Mart 2020 ve 11 Mart 2022 tarihleri arasında dogrula.org ve teyit.org adlı web sayfaları üzerinden geriye dönük olarak arşiv taraması yapılmış, çıkan haberler bilgisayar ortamında kaydedilerek nicel içerik analizine tabi tutulmuştur. İlgili web sayfalarında farklı anahtar kelimeler kullanılarak yapılan aramalarda (Koronavirüs ve Covid 19) “Covid 19” kelimesinin her iki doğruluk platformunda da en yüksek veriyi vermesi sebebiyle, yapılan aramalar “Covid19” şeklinde gerçekleştirilmiştir.

2.5. Örneklem

Amaçlı örneklem tekniği zengin bilgiye sahip olduğu düşünülen durumların derinlemesine incelenmesine imkân sağlayan bir tekniktir (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 118). Türkiye’de ilk Koronavirüs vakasının açıklandığı tarih olan 11 Mart 2020 tarihi aynı zamanda araştırmanın da başlangıç tarihi olarak belirlenmiştir. 11 Mart 2020 – 11 Mart 2022 tarihleri arasında Koronavirüs ile ilgili çıkan haberlerin doğrula.org ve teyit.org siteleri üzerinden gerçekliği ortaya konulmuştur.

2.6. Sınırlılıklar

Son yıllarda İnternet üzerinden yayılan haberlerin gerçekliğini araştıran birçok web sayfası ortaya çıkmıştır. Burada araştırmaya konu olan doğruluk platformları, haber başlığındaki iddiaları değerlendirmeye alması sebebiyle araştırmaya dahil edilmiştir. Bu sebeple diğer doğruluk platformları araştırma kapsamının dışında kalmıştır.

Araştırma Koronavirüs vakalarının Türkiye’de görüldüğü ilk tarihten (11 Mart 2020) itibaren 2 yıllık süreci kapsamaktadır. teyit.org adlı platformda bu tarih aralığındaki verilere ulaşılabilmekle beraber, diğer doğrulama platformu olan dogrula.org adlı platformda bu verilere ancak 11 Mart 2021 tarihi itibarıyla ulaşılabilmektedir. Bu sebeple teyit.org platformunda 2 yıllık süreç ele alınırken, dogrula.org adlı platformda ulaşılabilen en eski tarih olan 11 Mart 2021 itibarıyla değerlendirilmeye alınmıştır.

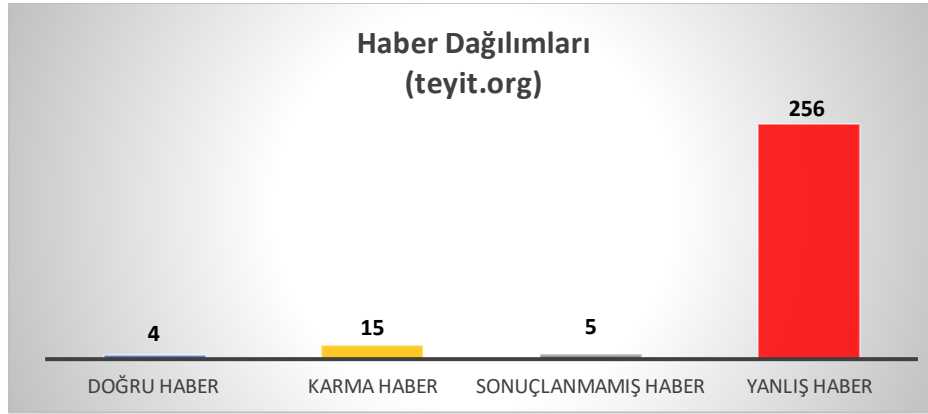
3. Bulgular

3.1. Doğruluk Platformları Üzerinden “Covid 19” Haberlerinin İncelenmesi

Araştırmada Türkiye’de yaşayan insanların, ilk Koronavirüs vakasının görüldüğü 11 Mart 2020 tarihinden itibaren takip eden iki yıl boyunca, karşılaştıkları haberlerin gerçekliklerinin doğrulama platformları üzerinden değerlendirilmesi (doğruluk/yanlışlık yönünden) yapılmıştır.

Araştırma öncesi yapılan incelemelerde haber doğrulama platformları arasında bu özelliklere uyan teyit.org ve dogrula.org platformları örnekleme dahil edilmiştir. Teyit.org web sayfası üzerinden 2 yıllık verilerin analizi yapılırken, dogrulama.org web sayfası üzerinden 11 Mart 2021 tarihinden itibaren yayınlanan haberler incelemeye alınmıştır. Bunun sebebi bu platformun o tarihten önce el değiştirmiş olması ve arşivverilerine ulaşılamamasıdır.

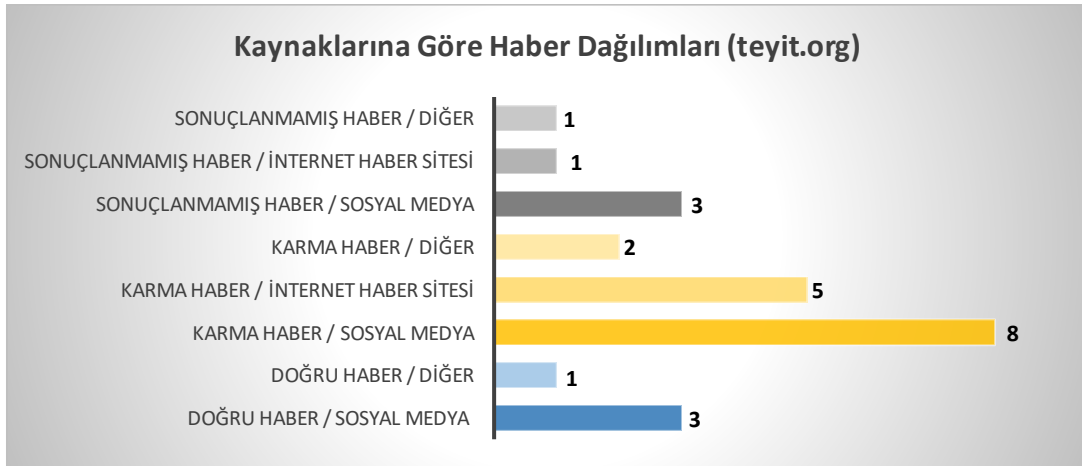
Teyit.org adlı platformda 11.03.2020 ve 11.03.2022 tarihleri arasında yapılan incelemede “Covid 19” başlığı altında toplam 280 adet haber tespit edilmiştir. Bu haberler teyit.org’un belirlemiş olduğu ve haberlerin doğruluğunun incelendiği analiz başlığı altındaki haberlerdir. Diğer başlıklarda yer alan haberler araştırma kapsamı dışında kalmaktadır (Grafik 1).

Grafik 1

Yapılan araştırmada doğru haber başlığında yalnızca 4 haber tespit edilmiştir. Bu kategorideki haberlerin 3'ü sosyal medya kaynaklı haber, kalan biri ise diğer haber kategorisinde yer almaktadır (Grafik 2).

Karma haber başlığında ise 15 haber tespit edilmiştir. Bu haberlerden 8'i sosyal medya kaynaklı haber, 5'i internet haber sitesi kaynaklı haber, kalan 2'si ise diğer haber kategorisinde yer alan haberlerdir. Bir diğer başlık olan sonuçlandırılmayan haber başlığında toplamda 5 adet haber bulunmakta bunların 3'ü sosyal medya kaynaklı haber, biri internet haber sitesi kaynaklı haber olup, kalan haber ise diğer kategorisinde değerlendirilmektedir (Grafik 2).

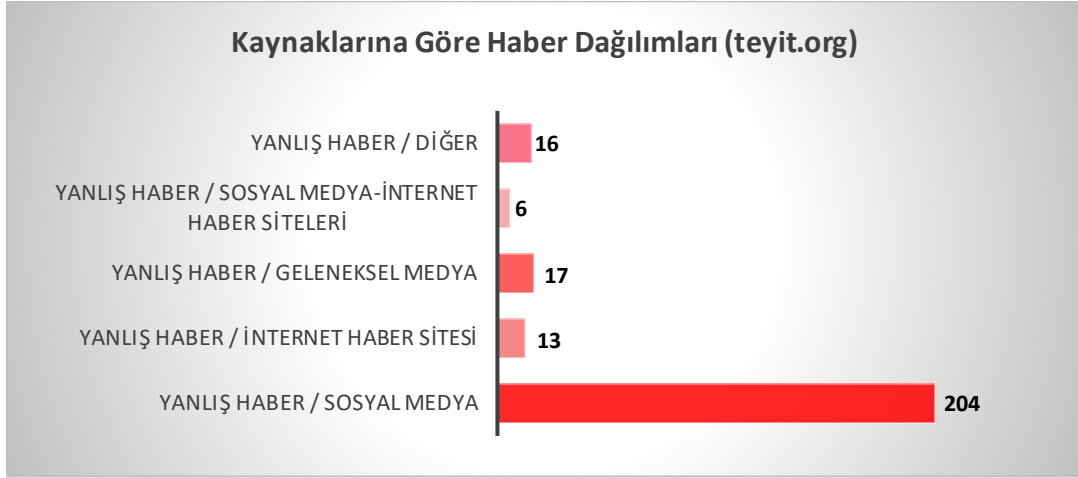
115

Grafik 2

Yanlış haber başlığında gelindiğinde ise, sadece sosyal medya kaynaklı haber sayısı toplam 204 adet olarak ölçülmüştür. Sadece internet haber siteleri kaynaklı yanlış haber sayısı 13 iken, sadece geleneksel medya kaynaklı yanlış haber sayısı ise 17 olarak tespit edilmiştir (geleneksel medya haberlerinin çoğunluğu internet web sayfalarında yer almaktadır). Yanlış

haber başlığında bunların dışında kalan ve diğer kategorisinde yer alan haber sayısı ise 16 olarak tespit edilmiştir (Grafik 3).

Grafik 3

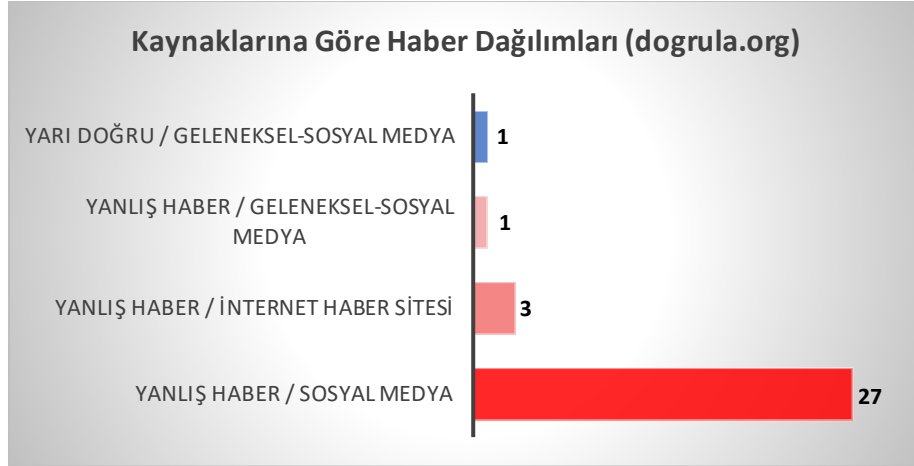

Teyit.org platformunda yer alan haberlerin yıllar açısından ele alınması gerekirse, doğru haberlerin tamamının 2020 yılında yapıldığı görülmektedir. 2021 yılının tamamında ve 2022 yılının 11 Mart tarihine kadar geçen kısımda “Covid 19” ile ilgili incelenen haberlerin hiçbiri doğru değildir.

Bütün bu veriler ışığında teyit.org doğruluk platformunda yer alan haberler doğruluk/yanlışlık ölçeğinde ele alındığında; 2 yıllık süreçte dolaşımdaki 280 haberin 256’sı yanlış haber kategorisindedir. Kalan 24 haberin sadece 4’ü doğrulanabilmiştir. Geriye kalan 20 haberin 5’i sonuçlandırılmamış, 15’i de karma haber kategorisinde değerlendirilmiştir.

Geleneksel medya kategorisinde değerlendirilen haberlerin çoğu internet sayfalarında yer alan haberler olmasına karşın, burada çıkan haberler geleneksel medya kategorisinde değerlendirilmiştir. Bu sebeple sosyal medya ve internet kaynaklı değerlendirilmeye alınan toplam 223 haberin sadece 3’ü doğrulanabilmiştir. Kalan 220 haber çoğunlukla asılsız (yanlış), sonuçlanamamış ya da karma haber kategorisinde yer almıştır.

Araştırma örneğine dahil olan bir diğer doğrulama platformu dogrula.org’ dur. Bu platform özelinde 11 Mart 2021 ve 11 Mart 2022 tarihleri arasındaki bir yıllık süreç değerlendirildiğinde “Covid 19” başlığında toplam 32 haber tespit edilmiştir. Bu haberlerin 31’i tamamen yanlış olarak belirlenmiş, yalnızca biri yarı doğru haber kategorisinde değerlendirilmiştir (Grafik 4).

Grafik 4

2021 yılı içerisinde incelemeye alınan haberlerin 19'u yanlış olarak tespit edilen sosyal medya kaynaklı haberlerdir. 2022 yılında ise 8 sosyal medya kaynaklı yanlış haber tespit edilmiştir. Kalan 5 haberin 3'ü internet haber sitesi kaynaklı 2'si ise hem sosyal medya hem de geleneksel medya kaynaklı olarak değerlendirilmiştir.

Dogrula.org platformu özelinde ele alındığında burada yer alan haberlerin tamamı sosyal medya ve internet sitesi kaynaklı haberlerdir. Sadece geleneksel mecralarda yer alan haber bulunmamaktadır. Bu nedenle burada yer alan sosyal medya kaynaklı 32 haberin yalnızca birinin doğruluk ihtimali vardır. Bir yıl süresince ele alınan diğer 31 haberin doğruluğu kesinlikle söz konusu değildir.

4. Sonuç ve Değerlendirme

Çalışmanın başında da belirtildiği gibi, kriz dönemlerinde insanların doğru bilgiye olan ihtiyacı ve bu ihtiyaçları nasıl karşıladıkları önem taşımaktadır. 10 yıl öncesine kadar sadece geleneksel medya mecralarından karşılanan haber alma ihtiyacı, internet tabanlı teknolojinin gelişmesiyle birlikte internet tabanlı mecralardan da karşılanmaya başlanmıştır. Web 2.0 teknolojisi ve beraberinde getirdiği kolaylıklar, sosyal medya mecralarının da haber konusunda bir kaynak durumuna gelmesine sebep olmuştur.

Çalışmada hakikat ötesi çağda sosyal medya mecralarından yayılan haberlerin, gerçekliğini araştırmak amaçlanmıştır. Araştırmada yine internet tabanlı mecralardan biri olan doğrulama platformları kullanılmıştır.

Çalışma doğrulama platformları üzerinden taranan haberlerin doğruluğu ya da yanlışlığı üzerinden ele alınmıştır. Değerlendirme yapılırken haber kaynakları; sosyal medya, internet haber siteleri, geleneksel medya ve diğer başlıklarıyla kategorize edilmiştir.

Araştırmada tespit edilen en önemli nokta, araştırmaya konu olan iki yıl içerisinde “Covid 19” başlığı altında doğruluk platformlarında incelemeye tabi tutulan toplam 312 haberin yalnızca 4’ü kesin olarak doğrulanabilmiştir. Kalan haberlerin 21’i tamamen teyit edilememiş haberler durumundadır. Bu verilerden ulaşılan bir diğer sonuç ise 287 haber kesinlikle yanlış (asılsız) olarak tespit edilmiştir.

Araştırma verilerinden ulaşılan bir diğer nokta, toplam 238 adet sosyal medya kaynaklı yanlış (asılsız) haber tespit edilmiştir. Bu haberlerin altısı hem sosyal medya kaynaklı hem de internet haber sitesi kaynaklı olarak gözlenmiştir. Bu da yanlış başlığında yer alan haberlerin, farklı haber kaynakları arasında dolaşıma girdiğini göstermektedir. İnternet haber sitesi kaynaklı haberlerin sosyal medya mecralarında dolaşıma girdiği tespit edilmekle birlikte bu durumun tersi de gözlenmiştir. Sosyal medya mecraları özelinde belirtmek gerekirse, haberlerin herhangi bir kontrole maruz kalmadan dolaşıma çıkıyor olması ortaya çıkan sonucu doğrular nitelikteki bir bulgudur.

Diğer yandan geleneksel medya mecralarında haberin yayınlamadan önce birkaç aşamadan ve editoryal bir süreçten geçmesi yanlış haberin yayılması riskini azaltan bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Aslında bu durum 1990’lı yılların başında, yurttaş gazeteciliğinin ortaya çıktığı dönemde, daha farklı bir noktada yer almaktaydı. Geleneksel medya mecralarının iktidar sahiplerinin ya da hegemonik güçlerin elinde olması, haberlerin onların istediği şekilde çıkmasına sebep olmaktaydı. Yurttaş gazeteciliği bu durumun sonucunda ortaya çıkmış ve özgür haberciliğinin umudu olmuştur. Ancak günümüzde gelenen son noktada, sosyal medya

mecralarının sağlamış olduğu olanaklar hakikat ötesi haberciliğe dolayısıyla dezenformasyona açık bir ortama da sebep olmaktadır.

İçinde bulunduğumuz hakikat ötesi çağda internet üzerinden, özellikle de sosyal medya mecraları üzerinden, hiçbir sınırlama olmaksızın dolaşıma çıkan haberlerin doğruluğu büyük tartışmaları da beraberinde getirmektedir. Bu tartışmaların sonucunda ortaya çıkan doğruluk platformları, en azından bir süreliğine, bilgi/haber doğrulama ihtiyacını karşılar nitelikteki internet tabanlı mecralardır. Hakikat ötesi çağın sosyal medya okuryazarlık ihtiyacını bir seviyede karşıladıklarını söylemek yanlış olmayacaktır.

Bütün bu bilgilerin ışığında, Türkiye’de pandemi döneminde 11 Mart 2020 – 11 Mart 2022 tarihleri arasında “Covid 19” başlığıyla dolaşıma çıkan haberlerin doğruluk platformları üzerinden yapılan incelemesinde, toplam 312 haberin sadece 4’ünün doğrulanabilmesi, çoğunluğu internet tabanlı ve sosyal medya kaynaklı olan bu haberlerin güvenilir olmadığını ortaya çıkarmıştır. Dünyanın içinden geçmiş olduğu bu kritik süreçte sosyal medya mecralarında ya da internette dolaşan haberlerin asılsız olması endişe verici bir sonuçtur.

Araştırma süreci boyunca örnekleme dahil olan her iki platformun incelemeye aldığı haberlerin yüzde 88’inden fazlasının internet tabanlı olduğu, yüzde 80’inin ise sosyal medya kaynaklı olduğu gözlenmiştir. Pandemi döneminde haber doğrulama platformu özelinde değerlendirildiğinde, Türkiye’de insanların daha çok internet tabanlı haber kaynaklarını kullandığı söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Alankuş, S. (2008). *Yeni Habercilik Arayışları: Hak Odaklı Habercilik, Yurttaş Gazeteciliği, Barış gazeteciliği. Gazeteciliğe Başlarken Okurdan Haber Odasına*. İstanbul: IPS Vakfı Yayınları, 112-123.
- Alçıçek, M. (2021). “Bir Belleği Çarpıtma Dinamiği Olarak Post – Truth ve Yeni Medya”. *İstanbul: Doğu Batı Düşünce Dergisi*. 97: 195-208.
- Alpay, Y. (2021). *Yalanın Siyaseti*. İstanbul: Destek Yayınları.
- Binark, M.; Bayraktutan, G. (2013). *Ayın Karanlık Yüzü: Yeni Medya ve Etik*. İstanbul: Kalkedon.
- Castells, Manuel, (2013). "Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum Ve Kültür", *Ağ Toplumunun Yükselişi*. (Çev. Ebru Kılıç). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 3.Baskı.
- Çakır, M. (2014). *Yeni Medyaya İlişkin Eleştirel Yaklaşım ve Tespitleri İle Christian Fuchs*. İstanbul: Doğu Kitapevi.

- Durna, T. (2021). “Yalan Çağına Giden Yolların Taşları Nasıl Döşendi?”. *İstanbul: Doğu Batı Düşünce Dergisi*. 97: 141-167.
- Fallis, D. (2015). “What is disinformation?”. *Johns Hopkins University Library Trends*, 63 (3): 401-426.
- Fetzer, J. H. (2004). “Disinformation: The Use Of False Information.” *Minds and Machines*. 14 (2): 231-240.
- Fuchs, Christian. (2020). *Sosyal Medya: Eleştirel Bir Giriş*. (Çev. D. Saraçoğlu ve İ. Kalaycı). İstanbul: Nota Bene Yayınları.
- Gölbaşı, D.S; Metintaş, S. (2020). “Covid 19 Pandemisi ve İnfodemi”. *Eskişehir: ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi*. Covid 19 Özel Sayısı: 126-137.
- Ireton, C.; Posetti, J. (2018). *Journalism, 'Fake News,' and Disinformation*. Paris: UNESCO.
- Işık, Y.S.; Acar, S. (2021). “Sağlığın Bilgisi ve Bilginin Sağlığı: Türkiye’de Toplumun Bilgi İle İlişkisi Sorunu – Salgın Sürecine Dair Bir Değerlendirme”. *İstanbul: Doğu Batı Düşünce Dergisi*. 97: 169-194.
- Jenkins, H. (2016). *Cesur Yeni Medya: Teknolojiler ve Hayran Kültürü* (Ed. N. Yeğengil). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Keyes, R. (2004). *The Post Truth Era: Dishonesty And Deception In Contemporary Life*. New York: St.Martin's Press.
- Köktürk, M. (2020). “Post Truth ya da Mağaraya Dönüş”. *Ankara: Pasajlar Sosyal Bilimler Dergisi*. 4: 35-56.
- Marwick, A.; Lewis, R. (2017). *Media Manipulation and Disinformation Online*. New York: Data and Society Research Institute.
- McIntyre, L. (2019). *Hakikat Sonrası* (Ed. F. Biçici). İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- Neuman, W. L. (2012). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri*. (5b.). İstanbul: Yayın Odası.
- Oxford İngilizce Sözlüğü. (2020). Oxford: Oxford University Press.
- Özkul, O; Şahin, Y; Ender, B. (2022). “Post – Truth Dönemde Hakikat Anlayışının Dönüşümü”. Hukuk Felsefesi ve Sosyoloji Arkivi Sempozyumu. hfsa-sempozyum.com.
- Scheufele, D. A.; Krause, N. M. (2019). *Science Audiences, Misinformation, and Fake News*. Proceedings of the National Academy of Sciences.
- Toffler, Alvin. (2008), *Üçüncü Dalga Bir Fütürist Ekonomi Analizi Klasığı*. (Çev. Selim Yeniçeri). İstanbul: Koridor Yayıncılık.
- Tokgöz, O. (2003). *Temel Gazetecilik*. Ankara: İmge Kitabevi .
- Van Dijk, J. (2016). *Ağ Toplumu*. İstanbul: Epsilon Yayıncılık.

- Ward S. J. A.; Wasserman H. (2010), "Towards an Open Ethics: Implications of New Media Platforms for Global Ethics Discourse", *Journal of Mass Media Ethics*. 25 (4): 275-292.
- Wardle, C.; Derakhshan, H. (2017). "Information Disorder: Toward an Interdisciplinary Framework For Research and Policymaking". *Council of Europe Report DGI 09*.
- Yıldırım, A.; Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (10.b). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, M. (2021). "Post – Truth Agnotolojisi Doğruluk mu? Cesaret mi?". *İstanbul: Doğu Batı Düşünce Dergisi*. 97: 209-234.
- Yüksel, E.; Adıyaman, K.H.; Aydın, N.; Kurt, B.; Çelik, C.; Karaoğlu, E.; Demirel, M. (2015). "İyi Haber de İyi Haber Midir? Haber Değerleri Üzerine Bir İçerik Analizi Çalışması". *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*. 9(1): 94.

Elektronik Kaynaklar

- Castells, M. (2007), "Communication, Power and Counter-power in the Network Society".
[Online] www.ijoc.org/index.php. (Erişim Tarihi: 18.07.2019).
- Çömlekçi, F (2019). "Sosyal Medyada Dezenformasyon ve Haber Doğrulama Platformlarının Pratikleri". *Gümüşhane: Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*. (Erişim Tarihi: 12.06.2023).
- Kurtoğlu, G, B, *Doğrulama Platformları ve Dijital Okuryazarlık*.
<https://www.habervesaire.com/dogrulama-platformlari-ve-dijital-okuryazarlik/> (Erişim Tarihi: 28.05.2021).
- Özcan, M. (2018, Ocak), *Öznenin Ölümü: Post Truth Çağında Güvenlik ve Türkiye*.
<https://www.insamer.com/tr/uploads/pdf/rapor-oznenin-olumu-post-truth-caginda-guvenlik-ve-turkiye.pdf> (Erişim Tarihi: 18.07.2019).
- Rupert, W. (2017, Nisan), *Post Truth: The Internet, Education and Democracy*.
www.rupertwegerif.name/blog/post-truth-the-internet-education-and-democracy (Erişim Tarihi: 18.07.2019)
- Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük. www.sozluk.gov.tr. (Erişim Tarihi: 18.07.2022).
<https://yenimedya.wordpress.com/2016/11/29/abd-secimlerinde-facebookun-rolu-posttruth-siyaset-algoritmalar-ve-sahte-haberler/> , (Çevrimiçi: 21.07.2019).
- Teyit Medya A.Ş, *Teyit nedir*. <https://teyit.org/nedir/> (Erişim Tarihi: 08.01.2023).
- Teyit Medya A.Ş, *Metodoloji ve İlkeler*. <https://teyit.org/metodoloji-ve-ilkeleler/> (Erişim Tarihi: 15.08.2022).
- Teyit Medya A.Ş, *Analiz*. <https://teyit.org/konu/analiz/> (Erişim Tarihi: 08.01.2023).

Teyit Medya A.ř, *Dosya*. <https://teyit.org/konu/dosya/> (Erişim Tarihi: 08.01.2023).

Teyit Medya A.ř, *Ekipten*. <https://teyit.org/konu/ekipten/> (Erişim Tarihi: 08.01.2023).

Teyit Medya A.ř. *Teyitpedia*. <https://teyit.org/konu/teyitpedia/> (Erişim Tarihi: 10.01.2023).

Dijital Toplum Araştırmaları Derneği,

Hakkımızda, www.dijitaltoplumarastirmalari.org/hakkimizda (Erişim Tarihi: 12.01.2023).

Dijital Toplum Araştırmaları Derneği, *Web Sayfası*, <https://www.dogrula.org/>, (Erişim Tarihi: 12.01.2023).